

**МОНГОЛ УЛС БОЛОН ЕВРАЗИЙН ЭДИЙН ЗАСГИЙН ХОЛБОО, ТҮҮНИЙ ГИШҮҮН
ОРНУУД ХООРОНДЫН ХУДАЛДААНЫ ТҮР ХЭЛЭЛЦЭЭРИЙГ СОЁРХОН БАТЛАХ
ТУХАЙ ХУУЛИЙН ХЭРЭГЦЭЭ, ШААРДЛАГЫГ
ТАНДАН СУДАЛСАН СУДАЛГААНЫ ТАЙЛАН**

**УЛААНБААТАР ХОТ
2025 он**

НЭГ. ЕРӨНХИЙ ЗҮЙЛ

Хууль тогтоомжийн хэрэгцээ, шаардлагыг урьдчилан тандан судлах ажлын зорилт: Тодорхой асуудлыг шийдвэрлэх зохицуулалтын хувилбарыг тодорхойлж, эерэг болон сөрөг талыг харьцуулан судалсны үндсэн дээр үр нөлөөг урьдчилан тооцож, уг асуудлыг шийдвэрлэх үр дүнтэй хувилбарыг хууль санаачлагчид санал болгоход оршино.

Монгол Улс болон Евразийн эдийн засгийн холбоо, түүний гишүүн орнууд хоорондын худалдааны түр хэлэлцээрийг соёрхон батлах тухай хуулийн төслийн хэрэгцээ, шаардлагын урьдчилсан тандан судалгааг Засгийн газрын 2016 оны 59 дүгээр тогтоолын нэгдүгээр хавсралтын дагуу хийлээ.

ХОЁР. УРЬДЧИЛАН ТАНДАН СУДЛАХ АЖЛЫН ҮЕ ШАТ

Монгол Улс болон Евразийн эдийн засгийн холбоо, түүний гишүүн орнууд хоорондын худалдааны түр хэлэлцээрийг соёрхон батлах тухай хуулийн төсөл боловсруулах хэрэгцээ, шаардлагыг Хууль тогтоомжийн хэрэгцээ, шаардлагыг урьдчилан тандан судлах аргачлалын¹ /цаашид Аргачлал гэх/ 2.1-д заасан 7 үе шатаар тандан судлах үнэлгээг хийж гүйцэтгэлээ. Үүнд:

1. Асуудалд дүн шинжилгээ хийх;
2. Асуудлыг шийдвэрлэх зорилгыг томъёолсон байдал;
3. Асуудлыг зохицуулах хувилбар, эерэг сөрөг талыг харьцуулах;
4. Хувилбаруудын үр нөлөөг тандах;
5. Хувилбаруудыг харьцуулсан дүгнэлт;
6. Олон улсын болон бусад улсын хууль эрх зүйн зохицуулалттай харьцуулсан байдал;
7. Зөвлөмж.

ГУРАВ. АСУУДАЛД ДҮН ШИНЖИЛГЭЭ ХИЙСЭН БАЙДАЛ

“Алсын хараа 2050” Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогын баримт бичгийн Зорилт 4.4-т “Бүс нутгийн эдийн засаг, худалдааны интеграцид нэгдэж, худалдааг хөнгөвчилнө”, “Зорилтыг хэрэгжүүлэх I үе шат 2021-2030 онд Хөрш орнуудыг дамжсан эдийн засгийн коридорыг хөгжүүлэх, Бүгд Найрамдах Хятад Ард Улс, Оросын Холбооны Улстай чөлөөт худалдааны хэлэлцээр байгуулж, бүс нутгийн эдийн засаг, худалдааны интеграцид нэгдэх замаар эдийн засгийн гадаад харилцааг эрс нэмэгдүүлэх үе” гэж заасан.

Мөн Монгол Улсын Үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлалын 3.2.5.1-т “Цөөн зах зээл, цөөн нэр төрлийн бүтээгдэхүүний экспорт, импортоос хэт хамааралтай үндэсний эдийн засгийн эмзэг байдлыг бууруулна.”, 3.2.5.3-т “Нэг орноос худалдан авах бараа бүтээгдэхүүн нийт импортод хэт давамгайлахаас сэргийлэх бодлого баримтална”, 3.2.5.4-т “Бүс нутгийн болон олон улсын интеграцид нэгдэх, чөлөөт худалдааны хэлэлцээр байгуулах асуудлыг эдийн засгийн аюулгүй байдал, хөгжлийн шаардлагыг харгалзан,

¹Монгол Улсын Засгийн газрын 2016 оны 59 дүгээр тогтоолын нэгдүгээр хавсралт

судалгаа, тооцоонд тулгуурлан, шат дараатай, сонголттойгоор хэрэгжүүлнэ” гэж тус тус заасан.

Монгол Улсын Засгийн газрын 2024-2028 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөрийн 4.4.2.11-т “Бүгд Найрамдах Солонгос Улс болон Евразийн эдийн засгийн холбоо, Бүгд Найрамдах Хятад Ард Улстай эдийн засгийн түншлэл, чөлөөт худалдааны хэлэлцээрийг байгуулж, худалдааны түнш улс орнуудтай хамтран ажиллах эдийн засгийн чиглэлийг нарийвчлан тодорхойлж, хөрөнгө оруулалт, экспорт, бизнесийг дэмжсэн харилцааг хөгжүүлнэ” гэж тусгагдсан.

Монгол Улсын худалдааны салбар нь 2024 оны байдлаар ДНБ-ны 17.31 хувь, идэвхтэй үйл ажиллагаа явуулж байгаа аж ахуйн нэгжийн 352 хувийг бүрдүүлж, 1,180,4743 үнийг ажлын байраар тогтвортой хангаж байна.

Монгол Улсад 1990 оноос 2024 оны III дугаар улирал хүртэл нийт 47.01 тэрбум ам.долларын гадаадын хөрөнгө оруулалт орж ирснээс 74 хувь нь уул уурхайн олборлолт, 10 хувь нь худалдаа, үйлчилгээний салбарт хийгдсэн бол бусад салбарууд нийлээд 16 хувийг эзэлж байгаа нь гадаадын хөрөнгө оруулалт төрөлжихгүй, зөвхөн нэг салбарт харьцангуй ихээр төвлөрч байгааг харуулж байна.

Манай Улс уул уурхайд түшиглэсэн эдийн засагтай, нэг салбараас хэтэрхий их хамааралтай байх нь эдийн засгийн эмзэг байдлыг нэмэгдүүлж байна. Иймд эдийн засгийг төрөлжүүлж бусад салбарыг хөгжүүлэх зайлшгүй шаардлагатай.

Монгол Улс хөрөнгө оруулалт, худалдааны чиглэлээр хийсэн олон улсын гэрээ, хэлэлцээрт оролцдог ч хөдөө аж ахуй, мал аж ахуйн салбарт үр дүнтэй хэрэгжиж чадаагүй, уул уурхайн салбарт хөрөнгө оруулалт татах, экспортлоход илүү төвлөрч байсан ч хөдөө аж ахуй, мал аж ахуйн салбарт хөрөнгө оруулалт татах дорвитой арга хэмжээ авч байгаагүй.

Манай Улсын хүн ам цөөн 3.5 сая орчим, дотоодын зах зээл хязгаарлагдмал, жижиг байдаг тул гадаад, дотоодын хөрөнгө оруулагчид хөдөө аж ахуй, мал аж ахуйн бүтээгдэхүүнийг дотоодод худалдах бус, харин өндөр үнэ хүрэх экспортын бүтээгдэхүүн болгон олон улсын зах зээлд гаргах замаар хөрөнгө оруулалт хийх сонирхолтой байдаг. Үүний улмаас олон улсын зах зээлд манай бүтээгдэхүүний үнэ цэнэ нэмэгдэхгүй, өрсөлдөх чадвар дээшлэхгүй байгаа нь гадаадын хөрөнгө оруулагчид энэ салбарыг сонирхохгүй байх шалтгаан болж байна.

Монгол Улсын өөрийн зах зээл харьцангуй жижиг боловч газар зүйн байршлын хувьд дэлхийн 2 том зах зээл болох БНХАУ, ОХУ-тай хөрш, мөн Япон, БНСУ зэрэг томоохон зах зээлүүдэд ойр гэдгээрээ стратегийн ач холбогдолтой гэж үздэг.

Төрийн зүгээс хувийн хэвшлийг гадаад зах зээл рүү худалдаа хийх бололцоог нээх, экспортыг нэмэгдүүлэх арга хэмжээг авах нь чухал. БНСУ-тай эдийн засгийн түншлэлийн хэлэлцээр, ЕАЭЗХ-той зарим нэр төрлийн бараа бүтээгдэхүүнийг татвараас чөлөөлүүлэх тухай хэлэлцээрүүдийг амжилттай байгуулсан тохиолдолд хөрөнгө оруулагч нарыг татаж,

Монгол Улсын иргэн, аж ахуйн нэгжүүдийн орлого, экспортыг нэмэгдүүлж, эдийн засгийг төрөлжүүлэхэд томоохон түлхэц болно гэж харж байна.

Хөрөнгө оруулалт болон худалдаа нь хоорондоо салшгүй хамааралтай байдаг. Иймд гадаад худалдааны таатай орчныг бий болгож, Монгол Улсад үйлдвэрлэсэн бүтээгдэхүүнийг экспортлох зардлыг бууруулах замаар хөрөнгө оруулалтыг нэмэгдүүлэх боломжтой юм.

Монгол Улс нь зөвхөн Япон улстай эдийн засгийн түншлэлийн хэлэлцээрийг байгуулсан. Мөн Ази, номхон далайн худалдааны хэлэлцээр, Ази, Номхон далайн хил дамнасан цаасгүй худалдааг хөнгөвчлөх тухай ерөнхий хэлэлцээрийг соёрхон баталсан. Гэсэн хэдий ч олон улсын хэмжээнд чөлөөт худалдааны гэрээ байгуулсан орны үзүүлэлтээр Монгол Улс хамгийн цөөн гэрээ байгуулсан орны тоонд багтаж байна.

Монгол Улс нь далайд гарцгүй, хоёр том эдийн засагтай улсын дунд байрладаг, уул уурхайн бүтээгдэхүүний үнийн хэлбэлзэлд өртөмтгий, гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтын хэмжээ бага, эмзэг бүтэцтэй эдийн засагтай улс юм. Ийм нөхцөлд бүс нутгийн эдийн засгийн интеграцид нэгдэх нь эдийн засгийн тогтвортой байдал, гадаад худалдаа, хөрөнгө оруулалтыг нэмэгдүүлэх, экспортын чиг баримжаатай үйлдвэрлэлийг дэмжих стратегийн ач холбогдолтой.

Монгол Улсын нийт бараа эргэлтийн 77.2 хувийг БНХАУ, ОХУ эзэлж байгаагаас, нийт экспортын 80 гаруй хувийг БНХАУ-д экспортолж байна. Энэ нь экспортын зах зээлийн хэт төвлөрөл, эрсдэл дагуулсан хамаарлыг бий болгож байгаа тул экспортын зах зээлийг төрөлжүүлэх, шинэ зах зээлд нэвтрэх шаардлага зайлшгүй тулгарч байна.

ЕАЭЗХ нь нэгдсэн гаалийн нутаг дэвсгэртэй бөгөөд холбооны гишүүн орнууд (ОХУ, Беларусь, Казахстан, Армени, Киргизстан) нь гаалийн нэгдсэн нэг нутаг дэвсгэртэй ба бусад орнуудтай хийх худалдаанд гаалийн нэгдсэн нэг татвар болон зохицуулалтыг хэрэгжүүлдэг. Евразийн эдийн засгийн холбооноос хөдөө аж ахуй бүтээгдэхүүнд дунджаар 15-50%-ийн гаалийн татвар ногдуулдаг нь Монгол Улсын бүтээгдэхүүн ЕАЭЗХ-ны зах зээлд өрсөлдөх чадвар багатай, экспортыг сааруулж буй гол хүчин зүйл болж байна.

Монгол Улс ЕАЭЗХ, түүний гишүүн 5 улстай хийсэн гадаад худалдааны нийт бараа эргэлт 2023 онд 2.6 тэрбум ам.доллар, экспорт 143.0 сая ам.доллар, импорт 2.5 тэрбум ам.доллар байна. Гишүүн 5 улсын худалдааны 95.5 хувийг ОХУ, 2.9 хувийг Казакстан улс, 1.3 хувийг Беларусь улс, 0.3 хувийг Киргизстан улс, 0.03 хувийг Армени улс тус тус бүрдүүлж байна. Евразийн эдийн засгийн холбоо нь манай улсын нийт бараа эргэлтийн 10.7%, экспортын 0.9%, импортын 26.8%-г бүрдүүлж байгаа бөгөөд бараа эргэлтийн харьцаа 95:5 байна. Ийнхүү бараа эргэлтийн харьцаа 95:5 байгаа нь гадаад худалдааны тэнцэл эрс алдагдсаныг харуулж байна.

Монгол Улсаас ЕАЭЗХ-ны зах зээлд хийж буй экспортын хязгаарлагдмал байдал нь хөдөө аж ахуй болон боловсруулах салбарын бүтээгдэхүүнд ногдуулж буй өндөр гаалийн тариф болон тарифын бус саад тотгоруудтай шууд холбоотой юм. Ийнхүү зах зээлийн

нэвтрэх чадвар хязгаарлагдаж байгаа нь экспортын бодит өсөлтөд үндсэн хүндрэл, саад болж байна.

Монгол Улс ЕАЭЗХ-ны гишүүн орнуудтай худалдааны хэлэлцээр байгуулах замаар экспортыг төрөлжүүлэх, тарифын болон тарифын бус саад тотгорыг бууруулах, гадаад худалдааны тэнцлийг сайжруулах, улмаар бүс нутгийн эдийн засгийн интеграцид тэнцвэртэй, үр ашигтайгаар нэгдэх зайлшгүй шаардлагатай байна.

Дээр дурдсан хууль, эрх зүй, нийгэм, эдийн засгийн практик хэрэгцээ, шаардлагад тулгуурлан Монгол Улс болон Евразийн эдийн засгийн холбоо, түүний гишүүн орнууд хоорондын худалдааны түр хэлэлцээрийг соёрхон батлах тухай хуулийн хуулийн төслийг боловсруулах шаардлагатай байна.

3.1. Асуудлыг тодорхойлж шийдвэрлэх гэж байгаа тухайн асуудлын мөн чанар, цар хүрээг тогтоох:

Монгол Улс нь гадаад худалдааны тэнцлийг сайжруулах, экспортын бараа бүтээгдэхүүний нэр төрөл болон хэмжээг нэмэгдүүлэх, хөрөнгө оруулалтын таатай орчныг бүрдүүлэх, бүс нутгийн эдийн засгийн интеграцид идэвхтэй оролцох зорилгоор ЕАЭЗХ болон түүний гишүүн орнуудтай худалдааны түр хэлэлцээр байгуулах бодит шаардлагатай тулгарч байна.

ЕАЭЗХ нь Оросын Холбооны Улс, Беларусь, Казахстан, Армени, Киргиз зэрэг улсуудыг нэгтгэсэн бүс нутгийн эдийн засгийн интеграцийн байгууллага бөгөөд гишүүн орнуудын нийт хүн ам болон зах зээлийн цар хүрээг харгалзан үзвэл Монгол Улсын экспортын өрсөлдөх чадварыг нэмэгдүүлэх, худалдааны таатай нөхцөлийг бүрдүүлэх чухал боломжийг олгож байна.

Одоогийн байдлаар Монгол Улс болон ЕАЭЗХ-ны гишүүн орнууд хооронд тарифын болон тарифын бус саад бэрхшээлүүдээс шалтгаалан бараа бүтээгдэхүүний чөлөөт урсгал хязгаарлагдмал байсаар байна. Энэ нь үндэсний үйлдвэрлэл, экспортын баримжаатай аж ахуйн нэгжүүдийн өрсөлдөх чадварыг бууруулах, эдийн засгийн өсөлтийг сааруулах эрсдэл дагуулж байна.

Худалдааны түр хэлэлцээр байгуулснаар Монгол Улсын экспортын бүтээгдэхүүнийг ЕАЭЗХ-ны зах зээлд нэвтрүүлэх нөхцөлийг сайжруулах, худалдааны саад тотгорыг бууруулах, эдийн засгийн өсөлт болон ажлын байр нэмэгдүүлэхэд эерэг нөлөө үзүүлэх боломжтой.

Монгол Улс болон Евразийн эдийн засгийн холбоо, түүний гишүүн орнууд хоорондын худалдааны түр хэлэлцээрийг соёрхон батлах тухай хуулийн төслийг боловсруулах шаардлагатай гэж тодорхойлж байна.

3.2. Тухайн асуудлаар эрх, хууль ёсны ашиг сонирхол нь хөндөгдөж байгаа нийгмийн бүлэг, иргэд, аж ахуйн нэгж, байгууллага, бусад этгээдийг тодорхойлох:

Гаалийн татвараас чөлөөлөх барааны жагсаалтын талаар үйлдвэрлэл, гадаад худалдаа эрхлэгчдийн санал, байр суурийг нэгтгэх зорилгоор МҮХАҮТ-тай хамтран 2023.12.13 болон 2024.05.09-ний өдрүүдэд хоёр удаагийн төр, хувийн хэвшлийн 150 гаруй төлөөлөл оролцсон хэлэлцүүлгийг зохион байгуулж, гарсан санал, хүсэлтүүдийг айлын талтай хийсэн албан ёсны хэлэлцээний үеэр тавьж, зөвшөөрсөн саналуудыг хэлэлцээрийн төсөлд тусгасан болно. Мөн хэлэлцээрийн явцад МҮХАҮТ, ХХААХҮЯ-ны холбогдох мэргэжилтнүүдтэй уулзалт зохион байгуулж, барааны жагсаалтын талаар тухай бүр санал солилцсон.

ЭЗХЯ-ны зүгээс ХХААХҮЯ-аас 2023.10.20-ны өдрийн 03/1978 болон МҮХАҮТ-аас 2023.11.20-ны 03/2159 тоот албан бичгээр барааны жагсаалтад тусгайлан санал авч, ХХААХҮЯ-аас 2023.11.13-ны өдрийн 01/3970 албан бичгээр, МҮХАҮТ-аас 2023.11.29-ны өдрийн 01/1124 албан бичгээр тус тус хариу ирүүлсэн. Мөн холбогдох яамдаас 2024.07.25-ны өдрийн 01/1390 тоот албан бичиг болон бүх яамдаас 2024.10.03-ны өдрийн 01/2009 тоот албан бичгээр хэлэлцээрийн төсөлд санал авсан болно.

ЭЗХЯ-аас тус хэлэлцээрийг байгуулах ажилд олон нийтийн оролцоог хангах, хэлэлцээрийн үр шимийг хүртэгч, оролцогч талуудын санал, байр суурийг нэгтгэх зорилгоор ээлжит хэлэлцүүлгийг 2024 оны 1 дүгээр сарын 07-10-ны өдрүүдэд нийт 4 өдрийн турш мах, ноос, ноолуур, арьс шир, шингэн хүнс үйлдвэрлэл, архи, тамхи, газар тариалан, хүнсний ногоо, гурилан бүтээгдэхүүн, өндөг зэрэг бүх дэд салбарын хүрээнд үйлдвэрлэл, гадаад худалдаа эрхлэгч нар хооронд зохион байгуулсан.

Евразийн эдийн засгийн холбооны гишүүн орнуудтай худалдааны түр хэлэлцээр байгуулах нь Монгол Улсын дараах салбарын болон нийгмийн бүлгийн эрх ашигт шууд болон шууд бусаар нөлөөлөхөөр байна. Үүнд:

1. Экспортын чиглэлтэй аж ахуйн нэгжүүд: Ноос, ноолуур, арьс шир, мах, хөдөө аж ахуйн түүхий эд, хүнсний бүтээгдэхүүн зэрэг экспортын голлох салбарын үйлдвэрлэл эрхлэгчид нь энэхүү хэлэлцээр байгуулагдсанаар зах зээлд нэвтрэх нөхцөл, өрсөлдөх чадвар сайжрах хүлээлттэй байна.
2. Импортын чиглэлтэй аж ахуйн нэгжүүд: ЕАЭЗХ-ноос тоног төхөөрөмж, хүнс, өргөн хэрэглээний бараа бүтээгдэхүүн импортлогч бөөний болон жижиглэн худалдаа эрхлэгчдийн хувьд тариф буурснаар бүтээгдэхүүний өртөг буурч, зах зээлийн өрсөлдөөнд давуу байдал үүсэх боломжтой.
3. Хөдөө аж ахуйн бүтээгдэхүүн нийлүүлэгч иргэд, малчид: Экспортын зах зээл тэлэх нь түүхий эдийн үнийг өсгөх, орлогыг нэмэгдүүлэх, зах зээлийн тогтвортой байдлыг хангах нөхцөл бүрдүүлнэ.
4. Хэрэглэгчид, нийт иргэд: Гаалийн импортын тариф буурах нь өргөн хэрэглээний бараа бүтээгдэхүүний үнийг бууруулж, хэрэглэгчдийн худалдан авах чадварыг нэмэгдүүлэх боломжтой.

ДӨРӨВ. АСУУДЛЫГ ШИЙДВЭРЛЭХ ЗОРИЛГЫГ ТОМЬЁОЛОХ

Монгол Улс болон Евразийн эдийн засгийн холбоо, түүний гишүүн орнууд хоорондын худалдааны түр хэлэлцээрийг соёрхон батлах тухай хуулийн төсөл батлагдсанаар дараах үр нөлөөг үзүүлнэ Үүнд:

1. Монгол Улс болон Евразийн эдийн засгийн холбооны гишүүн орнуудтай байгуулах худалдааны түр хэлэлцээр хэрэгжсэн тохиолдолд Монгол Улсын ДНБ-ны бодит өсөлт 0.0203 хувиар нэмэгдэнэ. импортын тарифын орлого буурч өрхийн хэрэглээ болон экспорт нэмэгдсэнээр эцсийн хэрэглээ нэмэгдэж ДНБ-ний бодит өсөлтөд эерэг нөлөө үзүүлэхээр байна. Хөрөнгө оруулалтын өртөг хямдарч, хөрөнгө оруулалт нэмэгдэхтэй холбогдон бодит ДНБ суурь үеийнхээс өсөх төлөвтэй байна.
2. Өрсөлдөх чадвар бүхий бусад салбарын бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэлийн биет хэмжээ өсөх хандлагатай байгаа бөгөөд үүнд савхин эдлэл, малын мах, дайвар бүтээгдэхүүн, үхэр, хонь, ямаа, элсэн чихэр, тослог ургамал, нэхмэл, бусад мах, махан бүтээгдэхүүн зэрэг 30 салбар багтаж байна. Тухайлбал, эцсийн хувилбараар түр хэлэлцээр байгуулах тохиолдолд малын мах, дайвар бүтээгдэхүүн 1.4 хувь, үхэр, хонь, ямаа 1.2 хувь, элсэн чихэр 0.9 хувь, тослог ургамал 0.8 хувь, бусад мах, махан бүтээгдэхүүн 0.6 хувиар өсөлт үзүүлэх төлөвтэй байна.
3. Монгол Улсаас ЕАЭЗХ-ны гишүүн орнууд руу гаргах гол нэрийн барааны экспортын хэмжээ бусад орнуудтай харьцуулахад өндөр өсөлт үзүүлэхээр байна. Тухайлбал, ОХУ-д экспортлох бусад мах, махан бүтээгдэхүүний хэмжээ 140 хувийн өсөлт үзүүлэхээр байгаа нь хамгийн өндөр өсөлттэй салбар байна. Мөн ОХУ, Казахстан улсад экспортлох малын мах, дайвар бүтээгдэхүүний хэмжээ тус тус 125.0 хувь, 113.0 хувь, нэхмэл эдлэл тус тус 55.4 хувь, 27.0 хувь, савхин эдлэл тус тус 45.7 хувь, 152.0 хувиар өсөхөөр байна.
4. ЕАЭЗХ-ны гишүүн орнуудын экспорт буюу Монгол Улсын импортын барааны өөрчлөлтийн хувь бага байна. Тухайлбал Монгол Улсын модон эдлэлийн импорт 3.6%, шил керамик гипс 2.8%, гахай тахианы мах 2.1%, судаг өвсний үр 2.0%, жимс жимсгэнэ, шүүс, сахар, шоколад зэрэг хүнсний бүтээгдэхүүн 1.5%, хар төмөрлөг 1.5% тус тус өсөхөөр байна.
5. Монгол Улсын хувьд ЕАЭЗХ-ны гишүүн орнуудад нийт 511 барааны гаалийн тарифыг тэглэснээр тухайн барааг үйлдвэрлэгч аж ахуйн нэгжүүдийн орлого нэмэгдэж, хөдөө аж ахуйн салбарын шинэ зах зээлд нэвтрэх боломж бүрдэж, дотоодын бизнес эрхлэгчдийн гадаад худалдааны туршлага, чадварыг нэмэгдэж, олон улсын стандартад нийцсэн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэхэд түлхэц болно.
6. Хөдөө аж ахуйн гаралтай бүтээгдэхүүн экспортлох үеийн эрүүл ахуй, хорио цээрийн шаардлагыг хялбаршуулах, мөн тохирлын үнэлгээний дүнг харилцан хүлээн зөвшөөрөх талаар хэлэлцээг эхлүүлэх нөхцөл бүрдэнэ.
7. Гаалийн мэдүүлгийг бүртгэснээс хойш 4 цагийн дотор барааг олгох зохицуулалт нь бараа бүтээгдэхүүний хил дээр саатал үүсэх эрсдэлийг бууруулж, нийлүүлэлтийн сүлжээг илүү шуурхай болгоно. Цахимаар мэдээлэл солилцох, бага эрсдэлтэй бараанд хялбаршуулсан горим хэрэглэх, итгэмжлэгдсэн аж ахуйн нэгж хөтөлбөр хэрэгжүүлснээр бизнес эрхлэгчдийн цаг хугацаа болон холбогдох зардлыг хэмнэж,

Монгол Улсын гаалийн шинэчлэлийг олон улсын жишигт хүргэхэд чухал алхам болно.

8. Гарал үүслийн гэрчилгээг цахимаар солилцох боломжийг бүрдүүлж, заавал цаасан эх хувь шаардах шаардлагагүй болгосон нь гаалийн үйл ажиллагааг хурдасгаж, бичиг баримтын бүрдүүлэлтийг хялбаршуулна. Мөн гадаад худалдаа эрхлэгч бараагаа экспортлох үед бүрдүүлэх гарал үүслийн гэрчилгээг МҮХАҮТ-аас авах шаардлагагүй бөгөөд 5000 еврогоос хэтрэхгүй бараанд гарал үүслийн мэдүүлгийг өөрөө гаргаж болохоор тусгасан. Ийнхүү гарал үүслийн мэдүүлгийг өөрсдөө гаргах нь цаг хугацаа, зардал хэмнэсэн, жижиг, дунд үйлдвэрлэгчдийг дэмжсэн зохицуулалт болно.
9. ЕАЭЗХ-ны гишүүн орнуудаас гаралтай материалыг ашиглан Монгол Улсад үйлдвэрлэсэн барааг Монгол Улсын гарал үүсэлтэй бараанд тооцох, барааг тээвэрлэхэд зориулж савласан савлагаа, баглаа боодлын материал, хайрцаг савыг тухайн барааны гарал үүслийг тогтооход тооцохгүй, тухайн бараанд 50%-иас ихгүй хувийн зохих гарал үүслийг тодорхойлсон нь барааг үйлдвэрлэхэд зарим нэг гарал үүсэлгүй материалыг ашиглах боломжийг олгосон нь Монгол Улсын үйлдвэрлэгчдэд гарал үүслийн хувьд илүү таатай нөхцөл олгоно.
10. Экспортын хэмжээ нэмэгдсэнээр гадаадын болон дотоодын хөрөнгө оруулалт өсөх хандлагатай бөгөөд энэ нь хүнс, хөдөө аж ахуйн салбарын өрсөлдөх чадвартай бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэлийг өргөжүүлж, чанар, бүтээмжийг нэмэгдүүлэхэд эергээр нөлөөлнө. Дотоодын үйлдвэрлэл өссөнөөр ажлын байрыг нэмэгдүүлнэ.
11. Мөн үйлдвэрлэлийн зардал буурч, импортын бүтээгдэхүүний үнэ хямдарснаар эцсийн хэрэглээнд таатай нөлөө үзүүлнэ. Энэ нь хэрэглэгчдийн худалдан авах чадварыг дэмжихийн зэрэгцээ инфляцын дарамтыг бууруулах боломжтой.
12. Монгол Улсын уул уурхайн бус бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл нэмэгдэн эдийн засаг төрөлжиж, аливаа нэг улсаас импортын болон экспортын талаар хараат байдал багасаж, уул уурхайн бүтээгдэхүүний хамаарал буурах нөхцөл бүрдэнэ. Энэ нь эдийн засгийн тогтвортой байдалд эерэг нөлөө үзүүлнэ.

Иймд аргачлалын 4-т заасны дагуу асуудлыг шийдвэрлэх зорилгыг дараах байдлаар тодорхойлж байна:

“Хэлэлцээрийн үр дүнд экспортын чиг баримжаатай хүнс, хөдөө аж ахуйн бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэх суурь нөхцөл бүрдэнэ.”

ТАВ. АСУУДЛЫГ ЗОХИЦУУЛАХ ХУВИЛБАРЫГ ТОГТООЖ, ЭЕРЭГ БОЛОН СӨРӨГ ТАЛЫГ ХАРЬЦУУЛАХ

5.1. Асуудал зохицуулах хувилбаруудыг тогтоож, эерэг болон сөрөг талыг харьцуулан үзэх ажлын хүрээнд энэхүү аргачлалын Дөрөв дэх хэсэгт заасан зорилгыг биелүүлэхэд чиглэсэн зохицуулалтын хувилбаруудыг тогтооно. Зохицуулалтын дараах хувилбарууд байна:

Хувилбар		Зорилгод хүрэх байдал	Зардал, үр өгөөжийн харьцаа	Үр дүн
1	Тэг хувилбар	Өнөөгийн тулгамдаад байгаа бэрхшээл хэвээр үргэлжлэх бөгөөд зорилгод хүрэх боломжгүй.	Шууд зардал гарахгүй ч, урт хугацаанд сөрөг үр дагавар (экспортын боломж алдах, үйлдвэрлэлийн зогсонги байдал) нэмэгдэнэ.	Үр дүн сөрөг
2	Хэвлэл мэдээллийн хэрэгслээр ухуулга, сурталчилгаа хийх	Зорилгыг бүрэн хангахгүй	Зардал тодорхой хэмжээнд гарна. Асуудлыг үүсгэж байгаа гол шалтгааныг арилгахад нөлөөлж, сөрөг үр дагаврыг бүрэн бууруулж чадахгүй.	Хязгаарлагдмал үр дүн
3	Зах зээлийн эдийн засгийн хэрэгслүүдийг ашиглан төрөөс зохицуулалт хийх	Гаалийн тарифыг худалдааны хэлэлцээр байгуулахгүйгээр бууруулах боломжгүй.	Тодорхой хэмжээний зардал гарна. Гэвч асуудлыг үүсгэж байгаа гол шалтгааныг арилгахад нөлөөлж, сөрөг үр дагаврыг бууруулж чадахгүй.	Дангаар үр дүнд хүрэхгүй
4	Төрөөс санхүүгийн интервенц хийх	Асуудлыг хэсэгчлэн зохицуулах боловч тогтвортой, урт хугацааны шийдэл биш.	Их хэмжээний зардал гарна. Асуудлыг үүсгэж байгаа гол шалтгааныг арилгахад нөлөөлж, сөрөг үр дагаврыг бууруулж чадахгүй.	Тогтворгүй, богино хугацааны үр дүн
5	Захиргааны шийдвэр гаргах	Гаалийн тарифыг худалдааны хэлэлцээр байгуулахгүйгээр бууруулах боломжгүй.	Тодорхой хэмжээний зардал гарна. Гэвч асуудлыг үүсгэж байгаа гол шалтгааныг арилгахад нөлөөлж, сөрөг үр дагаврыг бууруулж чадахгүй.	Дангаар үр дүнд хүрэхгүй
6	Хууль тогтоомжийн төсөл боловсруулах	Асуудлыг цогцоор нь шийдвэрлэж бүрэн зохицуулах боломжтой. Зорилгод бүрэн хүрнэ.	Эхний шатанд зардал гарна. Харин урт хугацаанд өндөр үр өгөөжтэй, тогтвортой үр нөлөө үзүүлнэ.	Үр дүнтэй

Хууль тогтоомжийн төсөл боловсруулж батлах нь асуудлын уг шалтгааныг шийдвэрлэх, олон талын үр өгөөжийг бий болгох, эрх зүйн үндэслэл бүхий, тогтвортой шийдэл болж байна.

Харин тэг хувилбар болон түр зуурын захиргааны арга хэмжээ нь бодит үр нөлөө багатай, сөрөг үр дагавар үүсгэх эрсдэлтэй тул хууль тогтоомжийн төсөл боловсруулах хувилбарыг шууд сонголоо.

ЗУРГАА. ЗОХИЦУУЛАЛТЫН ХУВИЛБАРЫН ҮР НӨЛӨӨГ ТАНДАН СУДАЛСАН БАЙДАЛ

Хууль, тогтоомжийн тухай хуулийн 13, 14 дүгээр зүйл, Засгийн газрын 2016 оны 59 дүгээр тогтоолын 1 дүгээр хавсралтаар батлагдсан “Хууль тогтоомжийн хэрэгцээ, шаардлагыг урьдчилан тандан судлах аргачлал”-ын дагуу Монгол Улс болон Евразийн эдийн засгийн холбоо, түүний гишүүн орнууд хоорондын худалдааны түр хэлэлцээрийг соёрхон батлах тухай хуулийн төслийн хэрэгцээ, шаардлагыг урьдчилан хүний эрх, эдийн засаг, нийгэм, байгаль орчинд үзүүлэх үр нөлөөг тандан судлахдаа аргачлалд заасан дор дурдсан суурь асуултуудыг ашиглана судалгааг хийлээ. (Хүснэгт 1, 2, 3, 4-т харуулав)

6.1. Хүний эрхэд үзүүлэх үр нөлөөний тандан судалгаа: /Хүснэгт 1/

Үзүүлэх үр нөлөө	Холбогдох асуулт	Хариулт	Тайлбар
1. Хүний эрхийн суурь зарчмуудад нийцэж байгаа эсэх	1.1. Ялгаварлан гадуурхахгүй ба тэгш байх		
	1.1.1. Ялгаварлан гадуурхахыг хориглох эсэх;	Тийм	Түр хэлэлцээр нь “үндэсний харьцааны зарчим” (national treatment)-ыг баримтлахыг заасан бөгөөд энэ нь дотоодын болон гадаадын этгээдэд ижил нөхцөлөөр хандах, ялгаварлан гадуурхахгүй байх зарчмыг тусгасан. Энэхүү зохицуулалт нь хүний эрхийн суурь зарчимтай нийцэж байна.
	1.1.2. Ялгаварлан гадуурхсан буюу аль нэг бүлэгт давуу байдал үүсгэх эсэх;	Үгүй	Түр хэлэлцээр нь аль нэг этгээд, аж ахуйн нэгжид онцгой давуу эрх олгохгүй, бүх талуудад ижил нөхцөл, харилцан ашигтай, тэгш боломжийг олгох зарчимд тулгуурласан.
	1.1.3. Тодорхой эмзэг бүлгийн нөхцөл байдлыг сайжруулах зорилгоор авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээ бол олон улсын болон үндэсний хууль тогтоомжид заасан хүний эрхийн хэм хэмжээтэй нийцэж байгаа эсэх;	Үгүй	Түр хэлэлцээрийн хүрээнд хөдөө аж ахуйн түүхий эд нийлүүлэгч малчид, хөдөө орон нутгийн жижиг үйлдвэрлэгчдийг дэмжих боломж бүрдэнэ.
	1.2. Оролцоог хангах		
	1.2.1. Зохицуулалтын хувилбарыг сонгохдоо оролцоог хангасан эсэх, ялангуяа эмзэг бүлэг, цөөнхийн оролцох боломжийг бүрдүүлсэн эсэх;	Тийм	Түр хэлэлцээрийн төслийн явцад үйлдвэрлэл, гадаад худалдаа эрхлэгчид, салбарын холбоод, төрийн болон төрийн бус байгууллагууд, хөдөө аж ахуйн бүтээгдэхүүн нийлүүлэгч иргэд зэрэг олон талын 150 гаруй төлөөллийг хамруулсан хэлэлцүүлгүүдийг МҮХАҮТ-тай хамтран хоёр удаа зохион байгуулсан. Мөн салбар тус бүрээр 4 өдрийн турш хэлэлцүүлэг зохион байгуулж, оролцогч талуудын санал бодлыг хэлэлцээрийн төсөлд тусгасан.
	1.2.2. Зохицуулалтыг бий болгосноор эрх, хууль ёсны ашиг сонирхол нь хөндөгдөж байгаа, эсхүл хөндөгдөж болзошгүй иргэдийг тодорхойлсон эсэх;	Тийм	Хэлэлцээрийн төсөл боловсруулах явцад экспорт, импортын чиглэлийн аж ахуйн нэгжүүд, малчид, жижиг дунд үйлдвэрлэгчид, худалдаа эрхлэгчид зэрэг олон талын

				оролцогчдын эрх ашиг, ашиг сонирхлыг тодорхойлсон.
	1.3.Хууль дээдлэх зарчим ба сайн засаглал, хариуцлага			
	1.3.1. Зохицуулалтыг бий болгосноор хүний эрхийг хөхиүлэн дэмжих, хангах, хамгаалах явцад ахиц дэвшил гарах эсэх;		Үгүй	Түр хэлэлцээр нь худалдааны харилцааг зохицуулж байгаа тул хүний эрхийн хамгааллын чиглэлээр шууд нөлөө үзүүлэхгүй.
	1.3.2. Зохицуулалтын хувилбар нь хүний эрхийн Монгол Улсын олон улсын гэрээ, хүний эрхийг хамгаалах механизмын талаар НҮБ-аас өгсөн зөвлөмжид нийцэж байгаа эсэх;	Тийм		Хэлэлцээрийн төсөл нь Монгол Улсын нэгдэн орсон хүний эрхийн олон улсын гэрээ, НҮБ-ийн хүний эрхийн хамгааллын механизмд нийцсэн зохицуулалт, арга хэмжээнд нийцсэн.
	1.3.3. Хүний эрхийг зөрчигчдөд хүлээлгэх хариуцлагыг тусгах эсэх;		Үгүй	хамааралгүй
2. Хүний эрхийг хязгаарласан зохицуулалт агуулсан эсэх	2.1. Зохицуулалт нь хүний эрхийг хязгаарлах тохиолдолд энэ нь хууль ёсны ашиг сонирхолд нийцсэн эсэх;		Үгүй	Тус хэлэлцээр нь хүний үндсэн эрх, эрх чөлөөг хууль бус байдлаар хязгаарлах зохицуулалт агуулаагүй.
	2.2. Хязгаарлалт тогтоох нь зайлшгүй эсэх;		Үгүй	Хэлэлцээрийн төсөлд хүний эрхийг хязгаарлах шаардлагатай зайлшгүй хязгаарлалтууд тусгагдаагүй.
3. Эрх агуулагч	3.1. Зохицуулалтын хувилбарт хамаарах бүлгүүд буюу эрх агуулагчдыг тодорхойлсон эсэх;	Тийм		Хэлэлцээрийн төсөлд эрх ашиг нь хөндөгдөж буй болон оролцогч талууд болох экспортлогч, импортлогч аж ахуйн нэгжүүд болон бусад сонирхогч талуудыг тодорхойлж, тэдгээрийн эрх ашгийг харгалзан үзсэн.
	3.2. Эрх агуулагчдыг эмзэг байдлаар нь ялгаж тодорхойлсон эсэх;		Үгүй	Хэлэлцээрийн төсөлд эрх агуулагчдыг эмзэг байдлын хэмжээгээр ялган тодорхойлох зохицуулалт тусгагдаагүй.
	3.3. Зохицуулалтын хувилбар нь энэхүү эмзэг бүлгийн нөхцөл байдлыг харгалзан үзэж, тэдний эмзэг байдлыг дээрдүүлэхэд чиглэсэн эсэх;		Үгүй	Хэлэлцээрийн төсөлд эмзэг бүлгийн нөхцөл байдлыг сайжруулах, хамгаалах чиглэлийн тусгай зохицуулалт тусгагдаагүй.
	3.4. Эрх агуулагчдын, ялангуяа эмзэг бүлгийн ялгаатай хэрэгцээг тооцсон мэдрэмжтэй зохицуулалтыг		Үгүй	Хэлэлцээрийн төсөлд хөгжлийн бэрхшээлтэй, үндэстний цөөнх, хэлний цөөнхийн ялгаатай

	тусгах эсэх (хөгжлийн бэрхшээлтэй, үндэстний цөөнх, хэлний цөөнх, гагцхүү эдгээрээр хязгаарлахгүй);			хэрэгцээг тусгасан мэдрэмжтэй зохицуулалт тусгагдаагүй.
4. Үүрэг хүлээгч	4.1. Үүрэг хүлээгчдийг тодорхойлсон эсэх;	Тийм		Хэлэлцээрийн төсөлд үүрэг хүлээгч талууд буюу хэлэлцээрийг хэрэгжүүлэх, хяналт тавих, зохицуулалт хийх төрийн байгууллага, аж ахуйн нэгж болон бусад оролцогчдыг тодорхойлсон бөгөөд тэдгээрийн үүргийг тусгасан.
5. Жендерийн эрх тэгш байдлыг хангах тухай хуульд нийцүүлсэн эсэх	5.1. Жендерийн үзэл баримтлалыг тусгасан эсэх;		Үгүй	Хэлэлцээрийн төсөлд жендерийн үзэл баримтлал, жендерийн эрх тэгш байдлыг хангах заалтууд тусгагдаагүй.
	5.2. Эрэгтэй, эмэгтэй хүний тэгш эрх, тэгш боломж, тэгш хандлагын баталгааг бүрдүүлэх эсэх;		Үгүй	Хэлэлцээрийн төсөлд эрэгтэй, эмэгтэй хүний эрх тэгш байдлыг баталгаажуулах тодорхой зохицуулалт, механизм тусгагдаагүй.

6.2. Эдийн засагт үзүүлэх үр нөлөөний тандан судалгаа: /Хүснэгт 2/

Үзүүлэх үр нөлөө	Холбогдох асуулт	Хариулт		Тайлбар
1. Дэлхийн зах зээл дээр өрсөлдөх чадвар	1.1. Дотоодын аж ахуйн нэгж болон гадаадын хөрөнгө оруулалттай аж ахуйн нэгж хоорондын өрсөлдөөнд нөлөө үзүүлэх эсэх;		Үгүй	Хэлэлцээрийн төсөл нь дотоодын болон гадаад хөрөнгө оруулалттай аж ахуйн нэгжүүдийн хоорондын өрсөлдөөнийг шууд нэмэгдүүлэх буюу хязгаарлах нөлөө үзүүлэхгүй.
	1.2. Хил дамнасан хөрөнгө оруулалтын шилжилт хөдөлгөөнд нөлөө үзүүлэх эсэх (эдийн засгийн байршил өөрчлөгдөхийг оролцуулан);	Тийм		Хэлэлцээр байгуулагдсанаар хөдөө аж ахуйн салбарт хөрөнгө оруулалт нэмэгдэж, зарим салбарын үйлдвэрлэл, үйлчилгээ тодорхой бүс нутагт төвлөрөх боломжтой.
	1.3. Дэлхийн зах зээл дээрх таагүй нөлөөллийг монголын зах зээлд орж ирэхээс хамгаалахад нөлөөлж чадах эсэх;	Тийм		ЕАЭЗХ-ны орнуудаас импортлох хүнс, шатахуун, бордоо зэрэг бүтээгдэхүүнд тогтвортой хангамж бүрдэх боломжтой.
2. Дотоодын зах зээлийн өрсөлдөх чадвар болон тогтвортой байдал	2.1. Хэрэглэгчдийн шийдвэр гаргах боломжийг бууруулах эсэх		Үгүй	Бараа, бүтээгдэхүүний сонголтыг нэмэгдүүлж, импортын зардал буурах тул зарим бүтээгдэхүүний үнэ тогтворжих, өрсөлдөөн нэмэгдэж, хэрэглэгчид илүү олон сонголт хийх боломжтой болно.
	2.2. Хязгаарлагдмал өрсөлдөөний улмаас		Үгүй	Хэлэлцээр нь зах зээлийн нээлттэй байдлыг дэмжиж,

	үнийн хөөргөдлийг бий болгох эсэх;			худалдааны саад тогторыг бууруулах зорилготой тул нийлүүлэгчийн тоо нэмэгдсэнээр импортын барааны үнэ тогтворжиж, өрсөлдөөн нэмэгдэж үнийн хөөргөдөл үүсэх эрсдэл буурна.
	2.3. Зах зээлд шинээр орж ирж байгаа аж ахуйн нэгжид бэрхшээл, хүндрэл бий болгох эсэх;		Үгүй	Энэхүү хэлэлцээр нь гаалийн тариф, бусад худалдааны саад тогторыг бууруулах тул зах зээлд нэвтрэх нөхцөл сайжирна.
	2.4. Зах зээлд шинээр монополийг бий болгох эсэх;		Үгүй	Хэлэлцээр нь онцгой эрх олгохгүй, тусгайлан нэг этгээдийг зах зээлд давамгайл болгохгүй.
3. Аж ахуйн нэгжийн үйлдвэрлэлийн болон захиргааны зардал	3.1. Зохицуулалтын хувилбарыг хэрэгжүүлснээр аж ахуйн нэгжид шинээр зардал үүсэх эсэх;		Үгүй	Аж ахуйн нэгжүүдэд шинэ төрлийн үүрэг, бүртгэл, тайлагналын нэмэлт шаардлага үүсгэхгүй.
	3.2. Санхүүжилтийн эх үүсвэр олж авахад нөлөө үзүүлэх эсэх;		Үгүй	Санхүүжилттэй шууд холбоотой зохицуулалтад өөрчлөлт оруулахгүй.
	3.3. Зах зээлээс тодорхой бараа бүтээгдэхүүнийг худалдан авахад хүргэх эсэх;		Үгүй	Хэлэлцээр нь зах зээл дээрх тодорхой бараа, бүтээгдэхүүнийг заавал худалдан авах, эсвэл тодорхой улс орноос нийлүүлэхийг шаардсан зохицуулалт агуулаагүй.
	3.4. Бараа бүтээгдэхүүний борлуулалтад ямар нэг хязгаарлалт, эсхүл хориг тавих эсэх;		Үгүй	Бараа бүтээгдэхүүний борлуулалтад хязгаарлалт буюу хориг тавих зохицуулалт агуулаагүй.
	3.5. Аж ахуйн нэгжийг үйл ажиллагаагаа зогсооход хүргэх эсэх;		Үгүй	Хэлэлцээрт аж ахуйн нэгжийн үйл ажиллагаанд сөрөг нөлөө үзүүлэх, үйл ажиллагаагаа зогсооход хүргэх зохицуулалт, хоригийг тусгаагүй.
4. Мэдээлэх үүргийн улмаас үүсэж байгаа захиргааны зардлын ачаалал	4.1. Хуулийн этгээдэд захиргааны шинж чанартай нэмэлт зардал (Тухайлбал, мэдээлэх, тайлан гаргах г.м) бий болгох эсэх;		Үгүй	Хэлэлцээрт хуулийн этгээдэд мэдээлэл өгөх, тайлан гаргах зэрэг захиргааны нэмэлт зардал үүсгэх шаардлага тусгагдаагүй тул нэмэлт зардал үүсэхгүй.
5. Өмчлөх эрх	5.1. Өмчлөх эрхийг (үл хөдлөх, хөдлөх эд хөрөнгө, эдийн бус баялаг зэргийг) хөндсөн зохицуулалт бий болох эсэх;		Үгүй	Хэлэлцээр нь өмчлөх эрх, үл хөдлөх, хөдлөх эд хөрөнгө болон эдийн бус баялагтай холбоотой эрхүүдэд нөлөө үзүүлэх зохицуулалт тусгагдаагүй.
	5.2. Өмчлөх эрх олж авах, шилжүүлэх болон хэрэгжүүлэхэд		Үгүй	Хэлэлцээрт өмчлөх эрхийг олж авах, шилжүүлэх, хэрэгжүүлэхэд хязгаарлалт тогтоох зохицуулалт тусгагдаагүй.

	хязгаарлалт бий болгох эсэх;			
	5.3. Оюуны өмчийн (патент, барааны тэмдэг, зохиогчийн эрх зэрэг) эрхийг хөндсөн зохицуулалт бий болгох эсэх;		Үгүй	Оюуны өмчийн эрхийг хөндсөн зохицуулалт тусгагдаагүй.
6. Инновац болон судалгаа шинжилгээ	6.1. Судалгаа шинжилгээ, нээлт хийх, шинэ бүтээл гаргах асуудлыг дэмжих эсэх;		Үгүй	Судалгаа, шинжилгээ хийх, инноваци, шинэ бүтээл гаргах үйл ажиллагааг шууд дэмжих зорилготой тусгай зохицуулалт тусгагдаагүй.
	6.2. Үйлдвэрлэлийн шинэ технологи болон шинэ бүтээгдэхүүн нэвтрүүлэх, дэлгэрүүлэхийг илүү хялбар болгох эсэх;		Үгүй	Хэлэлцээрт үйлдвэрлэлийн шинэ технологи, шинэ бүтээгдэхүүн нэвтрүүлэх, дэлгэрүүлэхтэй холбогдох зохицуулалт тусгагдаагүй.
7. Хэрэглэгч болон гэр бүлийн төсөв	7.1. Хэрэглээний үнийн түвшинд нөлөө үзүүлэх эсэх	Тийм		Импортын бараа бүтээгдэхүүний үнэ буурах тул өрхийн хэрэглээний үнийн түвшнийг бууруулах нөлөө үзүүлэх боломжтой.
	7.2. Хэрэглэгчдийн хувьд дотоодын зах зээлийг ашиглах боломж олгох эсэх;		Үгүй	
	7.3. Хэрэглэгчдийн эрх ашигт нөлөөлөх эсэх;	Тийм		Хэлэлцээр хэрэгжсэнээр барааны хүртээмж, төрөлжилт нэмэгдэх, үнийн өрсөлдөөн бий болох зэрэг эерэг өөрчлөлтүүд гарна. Ингэснээр хэрэглэгчдийн сонголт нэмэгдэх, чанартай бараа бүтээгдэхүүн авах боломж сайжрах, үнэ буурах зэргээр хэрэглэгчдийн эрх ашигт эерэг нөлөө үзүүлнэ.
	7.4. Хувь хүний/гэр бүлийн санхүүгийн байдалд (шууд буюу урт хугацааны туршид) нөлөө үзүүлэх эсэх;	Тийм		Хэлэлцээрийн нөлөөгөөр импортын тариф буурах, бараа бүтээгдэхүүний өрсөлдөөн нэмэгдсэнээр нь хувь хүн, гэр бүлүүдийн өдөр тутмын хэрэглээний зардлыг бууруулах боломжтой.
8. Тодорхой бүс нутаг, салбарууд	8.1. Тодорхой бүс нутагт буюу тодорхой нэг чиглэлд ажлын байрыг шинээр бий болгох эсэх;	Тийм		Экспортын хэмжээ нэмэгдсэнээр гадаадын болон дотоодын хөрөнгө оруулалт өсөх хандлагатай бөгөөд энэ нь хүнс, хөдөө аж ахуйн салбарын өрсөлдөх чадвартай бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэлийг өргөжүүлж, чанар, бүтээмжийг нэмэгдүүлэхэд эергээр нөлөөлнө.

			Дотоодын үйлдвэрлэл өссөнөөр ажлын байрыг нэмэгдүүлнэ.
	8.2. Тодорхой бүс нутагт буюу тодорхой нэг чиглэлд ажлын байр багасгах чиглэлээр нөлөө үзүүлэх эсэх;	Тийм	Орон нутгийн зарим салбар, үйлдвэрлэл өрсөлдөөн нэмэгдсэнээс ажлын байр багасгах эрсдэл үүсэх боломжтой.
	8.3. Жижиг, дунд үйлдвэр, эсхүл аль нэг салбарт нөлөө үзүүлэх эсэх;	Тийм	Өрсөлдөх чадвар бүхий бусад салбарын бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэлийн биет хэмжээ өсөх хандлагатай байгаа бөгөөд үүнд савхин эдлэл, малын мах, дайвар бүтээгдэхүүн, үхэр, хонь, ямаа, элсэн чихэр, тослог ургамал, нэхмэл, бусад мах, махан бүтээгдэхүүн зэрэг 30 салбар багтаж байна. Тухайлбал, эцсийн хувилбараар түр хэлэлцээр байгуулах тохиолдолд малын мах, дайвар бүтээгдэхүүн 1.4 хувь, үхэр, хонь, ямаа 1.2 хувь, элсэн чихэр 0.9 хувь, тослог ургамал 0.8 хувь, бусад мах, махан бүтээгдэхүүн 0.6 хувиар өсөлт үзүүлэх төлөвтэй байна. ОХУ-д экспортлох бусад мах, махан бүтээгдэхүүний хэмжээ 140 хувийн өсөлт үзүүлэхээр байгаа нь хамгийн өндөр өсөлттэй салбар байна. Мөн ОХУ, Казахстан улсад экспортлох малын мах, дайвар бүтээгдэхүүний хэмжээ тус тус 125.0 хувь, 113.0 хувь, нэхмэл эдлэл тус тус 55.4 хувь, 27.0 хувь, савхин эдлэл тус тус 45.7 хувь, 152.0 хувиар өсөхөөр байна. Монгол Улсын модон эдлэлийн импорт 3.6%, шил керамик гипс 2.8%, гахай тахианы мах 2.1%, судаг өвсний үр 2.0%, жимс жимсгэнэ, шүүс, сахар, шоколад зэрэг хүнсний бүтээгдэхүүн 1.5%, хар төмөрлөг 1.5% тус тус өсөхөөр байна.
9. Төрийн захиргааны байгууллага	9.1. Улсын төсөвт нөлөө үзүүлэх эсэх;	Тийм	Хэлэлцээрээр импортын тариф буурч, гаалийн орлого багассанаар улсын төсөвт орж ирэх орлого буурах боломжтой. Гэхдээ экспортын өсөлт, эдийн засгийн өссөнөөр нь татварын орлогыг нэмэгдүүлж төсвийн алдагдлыг нөхөх боломжтой.

	9.2. Шинээр төрийн байгууллага байгуулах, эсхүл төрийн байгууллагад бүтцийн өөрчлөлт хийх шаардлага тавигдах эсэх;		Үгүй	
	9.3. Төрийн байгууллагад захиргааны шинэ чиг үүрэг бий болгох эсэх;	Тийм		Гаалийн мэдээлэл болон гарал үүслийн гэрчилгээг цахимаар солилцох боломжийг бүрдүүлж, заавал цаасан эх хувь шаардах шаардлагагүй болгосон нь гаалийн үйл ажиллагааг хурдасгаж, бичиг баримтын бүрдүүлэлтийг хялбаршуулна.
10. Макро эдийн засгийн хүрээнд	10.1. Эдийн засгийн өсөлт болон ажил эрхлэлтийн байдалд нөлөө үзүүлэх эсэх;	Тийм		Экспортын хэмжээ нэмэгдсэнээр гадаадын болон дотоодын хөрөнгө оруулалт өсөх хандлагатай бөгөөд энэ нь хүнс, хөдөө аж ахуйн салбарын өрсөлдөх чадвартай бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэлийг өргөжүүлж, чанар, бүтээмжийг нэмэгдүүлэхэд эергээр нөлөөлнө. Дотоодын үйлдвэрлэл өссөнөөр ажлын байрыг нэмэгдүүлнэ.
	10.2. Хөрөнгө оруулалтын нөхцөлийг сайжруулах, зах зээлийн тогтвортой хөгжлийг дэмжих эсэх;	Тийм		Экспортын хэмжээ нэмэгдсэнээр гадаадын болон дотоодын хөрөнгө оруулалт өсөх хандлагатай бөгөөд энэ нь хүнс, хөдөө аж ахуйн салбарын өрсөлдөх чадвартай бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэлийг өргөжүүлж, чанар, бүтээмжийг нэмэгдүүлэхэд эергээр нөлөөлнө. Дотоодын үйлдвэрлэл өссөнөөр ажлын байрыг нэмэгдүүлнэ.
	10.3. Инфляц нэмэгдэх эсэх;		Үгүй	Үйлдвэрлэлийн зардал буурч, импортын бүтээгдэхүүний үнэ хямдарснаар эцсийн хэрэглээнд таатай нөлөө үзүүлнэ. Энэ нь хэрэглэгчдийн худалдан авах чадварыг дэмжихийн зэрэгцээ инфляцын дарамтыг бууруулах боломжтой.
11. Олон улсын харилцаа	11.1. Монгол Улсын олон улсын гэрээтэй нийцэж байгаа эсэх;	Тийм		ДХБ-ын хэлэлцээр болон бусад Монгол Улсын олон улсын гэрээтэй нийцэж байна.

6.3. Нийгэмд үзүүлэх үр нөлөөний тандан судалгаа: /Хүснэгт 3/

Үзүүлэх үр нөлөө	Холбогдох асуулт	Хариулт		Тайлбар
1. Ажил эрхлэлтийн	1.1. Шинээр ажлын байр бий болох эсэх;	Тийм		Дотоодын үйлдвэрлэл өссөнөөр ажлын байрыг нэмэгдүүлнэ.

байдал, хөдөлмөрийн зах зээл	1.2. Шууд болон шууд бусаар ажлын байрны цомхотгол бий болгох эсэх;		Үгүй	хамааралгүй
	1.3. Тодорхой ажил мэргэжлийн хүмүүс болон хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчдэд нөлөө үзүүлэх эсэх;	Тийм		Монгол Улсын хувьд ЕАЭЗХ-ны гишүүн орнуудад нийт 511 барааны гаалийн тарифыг тэглэснээр тухайн барааг үйлдвэрлэгч аж ахуйн нэгжүүдийн орлого нэмэгдэж, хөдөө аж ахуйн салбарын шинэ зах зээлд нэвтрэх боломж бүрдэж, дотоодын бизнес эрхлэгчдийн гадаад худалдааны туршлага, чадвар нэмэгдэж, олон улсын стандартад нийцсэн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэхэд түлхэц болно.
	1.4. Тодорхой насны хүмүүсийн ажил эрхлэлтийн байдалд нөлөөлөх эсэх;		Үгүй	хамааралгүй
2. Ажлын стандарт, хөдөлмөрлөх эрх	2.1. Ажлын чанар, стандартад нөлөөлөх эсэх;	Тийм		Хэлэлцээрийн үр дүнд дотоодын бизнес эрхлэгчдийн гадаад худалдааны туршлага, чадвар нэмэгдэж, олон улсын стандартад нийцсэн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэхэд түлхэц болно.
	2.2. Ажилчдын эрүүл мэнд, хөдөлмөрийн аюулгүй байдалд нөлөөлөх эсэх;		Үгүй	хамааралгүй
	2.3. Ажилчдын эрх, үүрэгт шууд болон шууд бусаар нөлөөлөх эсэх;		Үгүй	хамааралгүй
	2.4. Шинээр ажлын стандарт гаргах эсэх;		Үгүй	хамааралгүй
	2.5. Ажлын байранд технологийн шинэчлэлийг хэрэгжүүлэхтэй холбогдсон өөрчлөлт бий болгох эсэх;		Үгүй	хамааралгүй
3. Нийгмийн тодорхой бүлгийг хамгаалах асуудал	3.1. Шууд болон шууд бусаар тэгш бус байдал үүсгэх эсэх;		Үгүй	хамааралгүй
	3.2. Тодорхой бүлэг болон хүмүүст сөрөг нөлөө үзүүлэх эсэх. Тухайлбал, эмзэг бүлэг, хөгжлийн бэршээлтэй иргэд, ажилгүй иргэд, үндэстний цөөнхөд гэх мэт;		Үгүй	хамааралгүй
	3.3. Гадаадын иргэдэд илэрхий нөлөөлөх эсэх;		Үгүй	Гадаадын иргэдэд шууд болон илэрхий сөрөг нөлөө үзүүлэхгүй.

4. Төрийн удирдлага, сайн засаглал, шүүх эрх мэдэл, хэвлэл мэдээлэл, ёс суртахуун	4.1. Засаглалын харилцаанд оролцогчдод нөлөөлөх эсэх;		Үгүй	Засаглалын харилцаанд оролцогчдод шууд, илэрхий сөрөг нөлөө үзүүлэхгүй.
	4.2. Төрийн байгууллагуудын үүрэг, үйл ажиллагаанд нөлөөлөх эсэх;	Тийм		Зарим төрийн байгууллага (гааль гм) шинэ үүрэг, хариуцлага хүлээх, үйл ажиллагааны хүрээ өргөжих, цахимжих боломжтой.
	4.3. Төрийн захиргааны албан хаагчдын эрх, үүрэг, харилцаанд нөлөөлөх эсэх;		Үгүй	хамааралгүй
	4.4. Иргэдийн шүүхэд хандах, асуудлаа шийдвэрлүүлэх эрхэд нөлөөлөх эсэх;		Үгүй	хамааралгүй
	4.5. Улс төрийн нам, төрийн бус байгууллагын үйл ажиллагаанд нөлөөлөх эсэх;		Үгүй	хамааралгүй
5. Нийтийн эрүүл мэнд, аюулгүй байдал	5.1. Хувь хүн/нийт хүн амын дундаж наслалт, өвчлөлт, нас баралтын байдалд нөлөөлөх эсэх;		Үгүй	хамааралгүй
	5.2. Зохицуулалтын хувилбарын улмаас үүсэх дуу чимээ, агаар, хөрсний чанарын өөрчлөлт хүн амын эрүүл мэндэд сөрөг нөлөө үзүүлэх эсэх;		Үгүй	хамааралгүй
	5.3. Хүмүүсийн амьдралын хэв маяг (хооллолт, хөдөлгөөн, архи, тамхины хэрэглээ)-т нөлөөлөх эсэх;	Тийм		Зохицуулалтын хувилбар нь тамхи татвараас чөлөөлөх асуудлыг тусгасан тул тамхины хэрэглээ нэмэгдэх магадлалтай. Онцгой албан татвар нэмэгдүүлэх, тамхинд квот тогтоох зэргээр арга хэмжээ авч хэрэгжүүлэх тул тамхины хэрэглээний өсөлтийг хязгаарлах боломжтой.
6. Нийгмийн хамгаалал, эрүүл мэнд, боловсролын систем	6.1. Нийгмийн үйлчилгээний чанар, хүртээмжид нөлөөлөх эсэх;		Үгүй	хамааралгүй
	6.2. Ажилчдын боловсрол, шилжилт хөдөлгөөнд нөлөөлөх эсэх;		Үгүй	хамааралгүй
	6.3. Иргэдийн боловсрол (төрийн болон хувийн хэвшлийн боловсролын байгууллага) олох, мэргэжил эзэмших, давтан		Үгүй	хамааралгүй

	сургалтад хамрагдахад сөрөг нөлөө үзүүлэх эсэх;			
	6.4. Нийгмийн болон эрүүл мэндийн үйлчилгээ авахад сөрөг нөлөө үзүүлэх эсэх;		Үгүй	хамааралгүй
	6.5. Их, дээд сургуулиудын үйл ажиллагаа, өөрийн удирдлагад нөлөөлөх эсэх;		Үгүй	хамааралгүй
7. Гэмт хэрэг, нийгмийн аюулгүй байдал	7.1. Нийгмийн аюулгүй байдал, гэмт хэргийн нөхцөл байдалд нөлөөлөх эсэх;		Үгүй	хамааралгүй
	7.2. Хуулийг албадан хэрэгжүүлэхэд нөлөөлөх эсэх;		Үгүй	хамааралгүй
	7.3. Гэмт хэргийн илрүүлэлтэд нөлөө үзүүлэх эсэх;		Үгүй	хамааралгүй
	7.4. Гэмт хэргийн хохирогчид, гэрчийн эрхэд сөрөг нөлөө үзүүлэх эсэх;		Үгүй	хамааралгүй
8. Соёл	8.1. Соёлын өвийг хамгаалахад нөлөө үзүүлэх эсэх;		Үгүй	хамааралгүй
	8.2. Хэл, соёлын ялгаатай байдал бий болгох эсэх, эсхүл уг ялгаатай байдалд нөлөөлөх эсэх;		Үгүй	хамааралгүй
	8.3. Иргэдийн түүх, соёлоо хамгаалах оролцоонд нөлөөлөх эсэх;		Үгүй	хамааралгүй

6.4. Байгаль орчинд үзүүлэх үр нөлөөний тандан судалгаа: /Хүснэгт 4/

Үзүүлэх үр нөлөө	Холбогдох асуулт	Хариулт		Тайлбар
1. Агаар	1.1. Зохицуулалтын хувилбарын үр дүнд агаарын бохирдлыг нэмэгдүүлэх эсэх;		Үгүй	хамааралгүй
2. Зам тээвэр, түлш, эрчим хүч	2.1. Тээврийн хэрэгслийн түлшний хэрэглээг нэмэгдүүлэх/бууруулах эсэх;		Үгүй	хамааралгүй
	2.2. Эрчим хүчний хэрэглээг нэмэгдүүлэх эсэх;		Үгүй	хамааралгүй

	2.3. Эрчим хүчний үйлдвэрлэлд нөлөө үзүүлэх эсэх;		Үгүй	хамааралгүй
	2.4. Тээврийн хэрэгслийн агаарын бохирдлыг нэмэгдүүлэх эсэх;		Үгүй	хамааралгүй
3. Ан амьтан, ургамлыг хамгаалах	3.1. Ан амьтны тоо хэмжээг бууруулах эсэх;		Үгүй	хамааралгүй
	3.2. Ховордсон болон нэн ховор амьтан, ургамалд сөргөөр нөлөөлөх эсэх;		Үгүй	хамааралгүй
	3.3. Ан амьтдын нүүдэл, суурьшилд сөргөөр нөлөөлөх эсэх;		Үгүй	хамааралгүй
	3.4. Тусгай хамгаалалттай газар нутагт сөргөөр нөлөөлөх эсэх;		Үгүй	хамааралгүй
4. Усны нөөц	4.1. Газрын дээрх ус болон гүний ус, цэвэр усны нөөцөд сөргөөр нөлөөлөх эсэх;		Үгүй	хамааралгүй
	4.2. Усны бохирдлыг нэмэгдүүлэх эсэх;		Үгүй	хамааралгүй
	4.3. Ундны усны чанарт нөлөөлөх эсэх;		Үгүй	хамааралгүй
5. Хөрсний бохирдол	5.1. Хөрсний бохирдолтод нөлөө үзүүлэх эсэх;		Үгүй	хамааралгүй
	5.2. Хөрсийг эвдэх, ашиглагдсан талбайн хэмжээг нэмэгдүүлэх эсэх;		Үгүй	хамааралгүй
6. Газрын ашиглалт	6.1. Ашиглагдаагүй байсан газрыг ашиглах эсэх;		Үгүй	хамааралгүй
	6.2. Газрын зориулалтыг өөрчлөх эсэх;		Үгүй	хамааралгүй
	6.3. Экологийн зориулалтаар хамгаалагдсан газрын зориулалтыг өөрчлөх эсэх;		Үгүй	хамааралгүй

7. Нөхөн сэргээгдэх /нөхөн сэргээгдэхгүй байгалийн баялаг	7.1. Нөхөн сэргээгдэх байгалийн баялгийг өөрөө нөхөн сэргээгдэх чадавхыг нь алдагдуулахгүйгээр зохистой ашиглах эсэх;		Үгүй	хамааралгүй
	7.2. Нөхөн сэргээгдэхгүй байгалийн баялгийн ашиглалт нэмэгдэх эсэх;		Үгүй	хамааралгүй

6.5. Монгол Улсын Үндсэн хууль, Монгол Улсын олон улсын гэрээ, бусад хууль тогтоомжтой нийцэж байгаа эсэх талаар

“Алсын хараа 2050” Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогын баримт бичгийн Зорилт 4.4-т “Бүс нутгийн эдийн засаг, худалдааны интеграцид нэгдэж, худалдааг хөнгөвчилнө”, “Зорилтыг хэрэгжүүлэх I үе шат 2021-2030 онд Хөрш орнуудыг дамжсан эдийн засгийн коридорыг хөгжүүлэх, Бүгд Найрамдах Хятад Ард Улс, Оросын Холбооны Улстай чөлөөт худалдааны хэлэлцээр байгуулж, бүс нутгийн эдийн засаг, худалдааны интеграцид нэгдэх замаар эдийн засгийн гадаад харилцааг эрс нэмэгдүүлэх үе” гэж заасан.

Мөн Монгол Улсын Үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлалын 3.2.5.1-т “Цөөн зах зээл, цөөн нэр төрлийн бүтээгдэхүүний экспорт, импортоос хэт хамааралтай үндэсний эдийн засгийн эмзэг байдлыг бууруулна.”, 3.2.5.3-т “Нэг орноос худалдан авах бараа бүтээгдэхүүн нийт импортод хэт давамгайлахаас сэргийлэх бодлого баримтална”, 3.2.5.4-т “Бүс нутгийн болон олон улсын интеграцид нэгдэх, чөлөөт худалдааны хэлэлцээр байгуулах асуудлыг эдийн засгийн аюулгүй байдал, хөгжлийн шаардлагыг харгалзан, судалгаа, тооцоонд тулгуурлан, шат дараатай, сонголттойгоор хэрэгжүүлнэ” гэж тус тус заасан.

Монгол Улсын Засгийн газрын 2024-2028 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөрийн 4.4.2.11-т “Бүгд Найрамдах Солонгос Улс болон Евразийн эдийн засгийн холбоо, Бүгд Найрамдах Хятад Ард Улстай эдийн засгийн түншлэл, чөлөөт худалдааны хэлэлцээрийг байгуулж, худалдааны түнш улс орнуудтай хамтран ажиллах эдийн засгийн чиглэлийг нарийвчлан тодорхойлж, хөрөнгө оруулалт, экспорт, бизнесийг дэмжсэн харилцааг хөгжүүлнэ” гэж тусгагдсан.

Түр хэлэлцээрийг соёрхон батлах нь Монгол Улсын хууль тогтоомж, олон улсын гэрээ, хөгжлийн бодлогын баримт бичгүүдэд тусгагдсан зорилттой бүрэн нийцэж байгаа бөгөөд эдийн засгийн олон тулгуурт харилцаа, бүс нутгийн интеграцид Монгол Улсын оролцоог нэмэгдүүлэх бодлогын хэрэгжилтийг хангахад эерэг үр нөлөөтэй.

ДОЛОО.ЗОХИЦУУЛАЛТЫН ХУВИЛБАРУУДЫГ ХАРЬЦУУЛЖ ДҮГНЭЛТ, ЗӨВЛӨМЖ БОЛОВСРУУЛСАН БАЙДАЛ

7.2 Дүгнэлт:

Монгол Улс болон Евразийн эдийн засгийн холбоо, түүний гишүүн орнууд хоорондын худалдааны түр хэлэлцээрийг соёрхон батлах тухай хуулийн төслийн хэрэгцээ, шаардлагын урьдчилсан тандан судалгааг Засгийн газрын 2016 оны 59 дүгээр тогтоолын нэгдүгээр хавсралтын дагуу хийлээ.

Дурдсан асуудлуудыг шийдвэрлэх хүрээнд эрх зүйн зохицуулалтыг боловсронгуй болгох гэсэн зорилгыг хангахаар захиргааны шийдвэр гаргах, хуулийн төсөл боловсруулах гэсэн хувилбаруудыг дэвшүүлж, хувилбаруудын зорилгод хүрэх байдал, эерэг, сөрөг талуудыг харьцуулан судалж, хуулийн төсөл боловсруулах гэсэн хувилбарыг оновчтой хувилбар гэж сонгож байна.

Энэхүү хувилбарын хүний эрх, эдийн засаг, байгаль орчинд үзүүлэх үр нөлөөг шалгуур үзүүлэлтүүдийн дагуу тандан судалснаас хамааралтай үзүүлэлтүүдэд эерэг хариулттай байна.

7.2.Зөвлөмж:

Иймээс “Алсын хараа-2050” Монгол Улсын хугацааны хөгжлийн бодлого болон бусад дунд хугацааны бодлогын баримт бичгийн хэрэгжилтийг хангуулахад үүднээс тус хуулийн төслийг боловсруулахыг зөвлөж байна.

-----o0o-----